

"Keykâvus II.", *İA*, VI, 642-645; S. de Saint-Quentin, *Histoire des Tartares* (nşr. J. Richard), Paris 1965, s. 82, 85; Nejat Kaymaz, *Pervâne Muînüddin Süleyman*, Ankara 1970, bk. İndeks; Cl. Cahen, *Osmanlılar'dan Önce Anadolu'da Türkler* (trc. Yıldız Moran), İstanbul 1979, bk. İndeks; a.mlf., "Kaykâ'us", *EP* (İng.), IV, 813-814; P. Wittek, "Les Gagaouzes-Les gens de Kaykâus", *RO*, XVII (1951-52), s. 12-24; a.mlf., "Yazjioghlu on the Christian Turks of the Dobruja", *BSOAS*, XIV/3 (1952), s. 639-668; Faruk Sümer, "Anadolu'da Moğollar", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, sy. 1, Ankara 1969, s. 28-36.

FARUK SÜMER

KEYKÂVUS b. İSKENDER

(کیکاوس بن اسکندر)

Emîr Unsürü'l-meâlî Keykâvus b. İskender b. Kâbûs b. Veşmgîr (ö. 475/1082'den sonra)

Ķâbûsnâme adlı eseriyle tanınan Ziyârî hükümdarı.

Ķâbûsnâme'yi yazdığı 475 (1082) yılında altmış üç yaşında olduğuna göre 412'de (1021) doğmuş olmalıdır. Eserinden iyi bir eğitim gördüğü anlaşılmaktadır. İran'ın Taberistan ve Gürgân eyaletlerinde hüküm süren Ziyârî hânedanına mensup olan Keykâvus, hükümdar olmadan önce Sultan I. Mesud'un kızı ile evlenerek Gazneliler'le akrabalık kurdu. Sekiz yıl Sultan Mevdûd b. Mes'ûd'un sarayında hükümdarın nedimi olarak bulundu, onunla Hint seferlerine katıldı. Hacca gidip döndükten sonra da Şeddâdîler'den Eb'ül-Esvâr Şâvur b. Fazl ile (Fazlun) birlikte Anadolu akınlarına iştirak etti. Sultan Mevdûd'un 441 (1049) yılında ölümü üzerine Ziyârî tahtına oturdu. Ancak emirliğini Tuğrul Bey ve Alparslan'a tâbi olarak sürdürdü. Oğlu Gîlân Şah için 475'te (1082) yazdığı *Ķâbûsnâme*'yi tamamladıktan birkaç yıl sonra vefat etti.

Keykâvus'un, devletin başına geçtiğinde nasıl davranacağı konusunda oğluna bilgi vermek amacıyla kaleme aldığı *Ķâbûsnâme Enderznâme*, *Pendnâme*, *Kitâbü'n-Naşihat*, *Naşihatnâme* isimleriyle de bilinir. Bir önsöz ve kırk dört bölümden meydana gelen eser Moğol istilâsı öncesi İslâm medeniyetinin bir özeti olup bu dönemin siyasî, içtimai, iktisadî, ilmî, hukukî durumu, eğitim öğretim, sanat ve meslekleri hakkında güvenilir bir kaynaktır. Nasihat, görgü kuralları, eğitim ve ahlâk, ilimler, meslekler, devlet adamları ve görevleri hakkında bilgi veren *Ķâbûsnâme*, Nizâmülmülk'ün *Siyâsetnâme*'siyle aynı çağda yazılmıştır ve

Farsça nesrin seçkin örneklerinden biridir. Kitapta işlenen konular âyet ve hadisler, hikâyeler, hikmetli sözler, ata sözleriyle daha anlaşılır hale getirilmiştir. Eser ilk olarak Rızâ Kuli Han Hidâyet tarafından neşredilmiş (Tahrân 1285 hş.), daha sonra çeşitli tarihlerde yirmiyeye yakın baskısı yapılmıştır.

Birçok dile çevrilen *Ķâbûsnâme*, XIV. yüzyıldan itibaren Türkiye Türkçesi'ne beş defa tercüme edilmiştir. Tek nüshası sahaf Raif Yelkenci'de iken daha sonra Toronto'da Eleazar Birnbaum'un eline geçen ilk çevirinin XIV. yüzyılın ilk yarısında gerçekleştirildiği tahmin edilmektedir. *Ķâbûsnâme*'nin ikinci çevirisini Seyhoğlu Sadreddin Mustafa, Germiyan Beyi Süleyman Şah adına yapmıştır. Bu çevirinin, Baba Ali b. Sâlih b. Kutbüddin el-Merendî tarafından harekeli ve güzel bir nesihle istinsah edilmiş 107 yaprakta oluşan nüshası Kahire Hidiviyâ Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Nüshanın baştan ve sondan on beş sayfalık bir kısmının fotoğrafi Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi'ndedir. Eserin, Yıldırım Bayezid'in oğlu Emîr Süleyman'ın haslarından Hamza Bey'in emriyle Akkadzâde'nin yaptığı çevirisinin 1079'da (1668) Hasan b. Ali tarafından istinsah edilen bir nüshası İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı yazmaları arasında (Muallim Cevdet, nr. 187), bir diğeri Ankara Cebeci Halk Kütüphanesi'nde (nr. J. 3/3), üçüncü bir nüshası da British Museum'da (Or., nr. 7320) kayıtlıdır. *Ķâbûsnâme*'yi 830 (1427) yılında Mahmûd b. Mehmed (Bedr-i Dilşâd) manzum olarak tercüme etmiştir. II. Murad'a sunulduğu için *Muradnâme* adıyla anılan eser kısmen telif özelliği taşımaktadır. Eserin en son ve en tanınmış çevirisi II. Murad adına Mercimek Ahmed b. İlyâs tarafından gerçekleştirilmiştir. Hem Türk nesrinin hem de çevrildiği dönemin başanlı ve güzel bir örneği olan tercüme çevirenin de belirttiği gibi biraz genişletilerek serbest tarzda yapılmıştır. Mercimek Ahmed kitabın çevirisini 835'te (1431-32) tamamladığını belirtmektedir. Bu çevirinin Türkiye ve dünya kütüphanelerinde birçok yazma nüshası vardır (meselâ bk. Ankara Millî Ktp., nr. H. 941; TSMK, Hazine, nr. 1153; Nuruosmaniye Ktp., nr. 4096; British Museum, Or., nr. 1181, 3219, 4130; Biblioth que Nationale, Suppl. Turc., nr. 530).

Mercimek Ahmed'in çevirisini, Nazmîzâde Murtaza Efendi 1117'de (1705) Bağdat Valisi Hasan Paşa'nın emriyle o günün diline göre yeniden kaleme almıştır (yaz-

maları için bk. İÜ Ktp., TY, nr. 1773, 2739, 9705). Eserin başı ve sonu eksik bir de Çağatayca tercümesi bulunmaktadır (British Museum, Or., nr. 9661). Mercimek Ahmed tercümesi Abdülkürun Şirvânî tarafından 1298'de (1880) Kazan'da yayımlanmıştır. Ayrıca Kayyum Nâsîrî tarafından Kazan lehçesine çevrilip iki defa basılmıştır (Kazan 1884, 1898). *Ķâbûsnâme*'yi H. F. von Diez Almanca'ya (*Busch des Kabus*, Berlin 1811), A. Query Fransızca'ya (*Le Cabous N me*, Paris 1866), Reuben Levy İngilizce'ye (*The Nasihatn ma Known as Kabusn me*, London 1951), E. Bertels Rusça'ya (*Kabu Na Me*, Moscow 1953), Emin Abdülmeccid Bedev  Arapça'ya (*Kitâbü'n-Na ihat el-ma' ruf bi'smi Ķâbûsnâme*, Kahire 1378/1958) çevirmiştir.

Ķâbûsnâme'nin Mercimek Ahmed çevirisi Orhan Şaik Gökyay tarafından yayımlanmıştır (İstanbul 1964, 1966, 1974). Orhan Şaik Gökyay neşrini, Atilla Özkırmımlı Tercüman 1001 Temel Eser serisinde kısmen sadeleştirerek iki cilt halinde yeniden yayımlanmıştır (İstanbul, ts.).

BİBLİYOGRAFYA :

Keykâvus b. İskender, *Ķâbûsnâme* (trc. Mercimek Ahmet, nşr. Orhan Şaik Gökyay), İstanbul 1974, neşreden giriş, s. I-XVIII; a.mlf., *Müntehab-ı Ķâbûsnâme* (nşr. Sa d Nefis ), Tahrân 1320 hş., neşreden giriş, s. 3-37; a.mlf., *Güzide-i Ķâbûsnâme* (nşr. Gul m Hüseyin Y sufi), Tahrân 1362 hş., neşreden giriş, s. 11-29; Browne, *LHP*, II, 276-287; Emin Abdülmeccid-i Bedev , *Ba ş der B re-i Ķ b sn me*, Tahr n 1335 hş./1956; Saf , *Edebiyy t*, II, 898-902; Zeynep Korkmaz, "K bus-n me ve Marzuban-n me  evirileri Kimindir?", *TDAY Belleten* (1966), s. 267-278; a.mlf., "Wer ist der Übersetzer des Q bus-n me und des Marzub n-n me?", *Studia Turcica* (ed. L. Ligeti), Budapest 1971, s. 259-266; Rypka, *HIL*, s. 221, 426-428; S dettin Buluc, "Eski Anadolu T rk esiyle Bir K bus-n me  evirisi", *TDAY Belleten* (1969), s. 195-200; H. Khan Sherwani, *Studies in Muslim Political Thought and Administration*, Lahore 1970, s. 112-116; M. Kirchner, "Zwei Osmanische Bearbeitungen des persischen Q busn ma als Quelle zur türkischen Sprachgeschichte", *Smybolae Turcologicae* (ed.  . Berta v.d r.), Uppsala 1996, s. 143-155; M. Minovi, "Q busn ma'nin Yeni N shası Hakkında" (trc. A. Ateş), *SM*, II (1958), s. 105-130; Ahmed-i Ahmed , "Ķâbûsnâme", *Rehn m -yi Kit b*, X, Tahrân 1968, s. 494-498; Amil  lebio lu, "K bus-n me Tercümesi Murad-n me'ye D ir", *TK*, XVI/192 (1978), s. 719-728; Lutz Richter-Bernburg, "Plato of Mind and Joseph of Countenance. The Nation of Love and the Ideal Beloved in Kay K  us b. Iskandar's Andarz n me", *Oriens*, XXXVI (2001), s. 276-287; M. Plessner, "Keykâvus", * A*, VI, 631; Erdoğ n Mer il, "Ziy riler", a.e., XIII, 622-624; C. E. Bosworth, "Kay K  us b. Iskandar", *EP* (İng.), IV, 815; G. H. Y sofi, "Andarz-n ma", *Elr*, II, 23-24.

RIZA KURTULUŞ